

NEKA ZAPAZANJA O OBNOVI PALAČE SERMAGE I STAROG GRADA U VARAŽDINU

EINIGE BEMERKUNGEN ÜBER ERNEURUNG DES PALAIS SERMAGE UND DER ALTEN BURG IN VARAŽDIN

Tijekom posljednjih godina obnovljeni su u Varaždinu neki reprezentativni spomenici arhitekture.¹ Unatoč neskrivenom zadovoljstvu koje vlada zbog izvršenih, ili tekućih radova na obnovi spomenika, što se često s ponosom ističe, redovito se prešućuje i potiskuje u zaborav grubo devastiranje varaždinskog gradskog tkiva i pojedinih njegovih građevina u ne tako dalekoj prošlosti, a nažalost i u ovo naše vrijeme.

Diveći se odlučnosti i naporu da se obnovi palača Zakmardy, kazalište, crkva Uznesenja Marijinog, palača Sermage i Stari grad, zaboravlja se kako je uništena karakteristična slika grada nasilnim i nepotrebnim rušenjem nekih njegovih dijelova i bezrazložnim građenjem objekata neprimjerenih njegovoj veličini i ljepoti. Uništen je vanredno lijep ambijent nekadašnjeg Vidovskog i Kapucinskog trga,² Milička ulica i Zagrebačka cesta. Na prostorima tipičnih gradskih kuća i vrtova iz 17. i 18. stoljeća, koji su imali izuzetno ambijentalno značenje, probijene su ceste, izgrađen autobusni kolodvor, sagrađene zgrade koje vrijeđaju duh arhitekture i napore pravih stvaralaca. U središtu grada podignut je neprimjeren visoki toranj, ružan i nimalo uvjerljiv, a srušena je renesansna građanska kuća³ iz prve polovice 16. stoljeća nasuprot palače Patačić, da nitko još i ne zna što će se izgraditi na njenom mjestu. Započeto je rušenje cijele gradske insule, godinama prepuštene propadanju, da bi se na njenom mjestu podiglo poslovno središte,⁴ prešućujući da će ono svojom masom i visinom, tek oko dvije stotine metara udaljeno od župne crkve, zakriti ostatke vedute »grada baroka, cvijeća i glazbe«⁵ natkriljujući palaču Patačić — Puttar, jednu od najljepših varaždinskih barokno-klasičističkih građevina, zaklanjajući pogled na toranjeve gradskih crkava koji su povijesno obilježje slike grada.

Poučeni gorkim iskustvom Varaždinu neprimjerenog popločavanja dvaju gradskih trgova i Dućanske ulice,⁶ neodgovarajućeg ličenja zgrada, svakodnevnih protupravnih intervencija

na kućama u središtu Varaždina, nerijetko pred očima stručnih službi,⁶ probijanja vratiju i prozora,⁷ skidanja profilacija žbuke, postavljanja neodgovarajuće drvenarije i stakala, svakodnevnog, upornog, »nagrizanja«⁸ povijesnog tkiva grada s više pažnje promatramo način obnove spomenika koje vrše stručni zavodi.⁸ Analizirajući ih primjećujemo da su na objektima vršeni, ili su u toku zahvati koje treba prihvaćati s rezervom.

Govoreći samo o određenim zahvatima na palači Sermage i na Starom gradu ne ulazimo u analizu opravdanosti upotrebe takvih građevinskih materijala kao što su cementna žbuka, umjetni kamen, sintetički pigmenti i slično, te obzirom na muzejsku funkciju ovih dvaju objekata u mnogo slučajeva nepravilnog smještaja toplotnih, rasvjetnih, vodovodnih⁹ i vatrodajavnih uređaja. Sumnjajući jednako tako da je Stari grad u šesnaestom stoljeću, kao najvažnija utvrda na slavonskoj granici, stalno ugrožen turskom opasnošću, mogao u to vrijeme biti izvana oličen takvom bijelom bojom i služiti kao dobar cilj turskoj artiljeriji želimo ukazati samo na neke ozbiljnije propuste prilikom obnove tih dvaju objekata.

U jesen 1981. godine u sveopćoj gužvi oko svečane proslave obilježavanja osamstote godišnjice prvog spomena grada Varaždina izvršena je u zadnji čas obnova palače Sermage. Način i rezultati obnove podijelili su mišljenja stručnjaka i stanovnika grada. Pohvale i zamjerke odnosile su se najviše na način obnove pročelja zgrade koje je nakon obnove osvanulo u posve drugačijem izgledu nego li su mnogi očekivali. Uz javna govorkanja o izgledu pročelja vođene su i stručne diskusije.¹⁰

Smatramo da je uz općenito vidljiv napor da se palača Sermage i Stari grad obnove prema suvremenim principima restauratorske struke, nakon ispitivanja konstruktivnih i likovnih elemenata gradnje i nakon istraživanja slojeva žbuke, načinjeno nekoliko propusta koji govore u prilog rezervama na postupak obnove.

Tijekom izrade planova obnove palače Sermage i Starog grada nije dovoljno uzeto u obzir postojanje arhivske dokumentacije, publicirane građe i rukopisa o stanju objekata prije početka obnove, niti je tražena suradnja stručnjaka koji poznaju objekte. U tom bi se slučaju znalo da se u Gradskom muzeju Varaždin nalaze crteži¹¹ medaljona na pročelju palače Sermage koji su izrađeni 1947. godine kada je vršena obnova fasade zgrade. U to vrijeme se oblik medaljona još prilično dobro vidio iako više nije bilo profilacija. Oblik medaljona između prozora prizemlja, kako su sada izvedeni, djelomično se razlikuje od onog na crtežu od prije trideset godina.

Primjedba koja je posebno isticana u stručnim raspravama odnosi se na način oblikovanja gornjeg sloja žbuke medaljona na pročelju zgrade.¹² Onako kako je izveden, posut sitnim kamenčićima, gornji sloj profila medaljona djeluje neskladno i neuvjerljivo. Vjerujemo da je kod istraživanja ostataka žbuke stare fasade pronađeno elemenata koji govore u prilog postojanja grubog sloja u profilima medaljona, ali sumnjamo da je on mogao biti što drugo nego li tek nosilac sloja fine žbuke kojom su na površini ti medaljoni nekada bili oblikovani. Agresivna crna boja još više naglašava dojam grubosti koju ova inače prilično skladno oblikovana fasada teško podnosi.

Obnova varaždinske tvrđave, započeta prije četiri godine, još uvijek traje. U proteklom vremenu završena je sanacija i uređenje dijelova istočnog i zapadnog krila, dijela prvog dvorišta i dviju kružnih kula. Rezerve izrečene o načinu obnove palače Sermage mogu se ponoviti i u slučaju Starog grada. Iako o povijesti tvrđave, njenom građevinskom razvoju i graditeljima postoji opsežna arhivska dokumentacija koja je dijelom publicirana, te u Varaždinu žive stručnjaci¹³ koji su svoj radni vijek u muzeju proveli istražujući probleme nastanka i razvoja Starog grada, prilikom izrade projekata obnove i tijekom njihove izvedbe izostala je kritička analiza postojećih dokumenata i suradnja s dobrim poznavacima tvrđavskog kompleksa.¹⁴

U suprotnom bi se znalo i prilikom obnove respektiralo da je istočna kula sagrađena u 16. stoljeću podignuta na temeljima starije gotičke četvrtaste kule koja je u srednjem vijeku zatvarala drugo dvorište s istoka, čiji su ravni dijelovi zida, iako već »omekšani«¹⁵ tijekom stoljeća bili vidljivi očima stručnjaka i razaznavali se u strukturi građevine. U ovoj obnovi su ti zidovi potpuno zaobljeni, te je stvoren dojam da su organski dio kasnije nastale kružne kule.

Nepoznavanje arhivske dokumentacije i postojećih planova Starog grada, te s tim nedovoljno kritički ocjenjena povijesna vrijednost kružnog stepeništa na spoju zapadnog i sjevernog krila dovelo je do njegovog ishitrenog rušenja. Smatrano produktom devetnaestog stoljeća i manjevrijednim arhitektonskim oblikom uklonjeno je ustupivši mjesto novoizgrađenoj armiranobetonskoj konstrukciji drugačije forme koja se nameće veličinom. Na postojećim planovima¹⁵ varaždinske tvrđave izrađenim u osamnaestom stoljeću vidljivo je to kružno stepenište kao važna tvrđavska komunikacija. Obzirom na povijesnu vrijednost i upotrebnost trebalo ga je obnoviti u izvornom obliku i izvornom materijalu, jer bi i takvo jednako dobro služilo svojoj dosadašnjoj svrsi. Njegovim uklanjanjem izgubljen je jedan vrijedan dio građevine koji je svojim izgledom i povijesnim značenjem zavrjedio poštovanje stručnjaka.

Na istom planu vidljivo je da erker koji je iznova izveden na prvom katu istočnog krila, a izgrađen ponovo prema jednom crtežu¹⁶ iz 19. stoljeća, nije u to vrijeme postojao. Jedno stoljeće kasnije izgrađen je za potrebe zahoda, kao što se na tom crtežu dobro vidi. Stoga smeta i začuđuje nedosljednost u čuvanju građevinskih elemenata tvrđave koja je dovela do olakog rušenja kružnog stepeništa izgrađenog u 18. stoljeću i ponovne izgradnje erkera nastalog u 19. stoljeću.

Najveće rezerve mogu se iznjeti prema načinu na koji je prilikom obnove zapadne i sjeverne fasade prvog tvrđavskog dvorišta restauriran vodoravni niz rozeta koji se proteže ispod

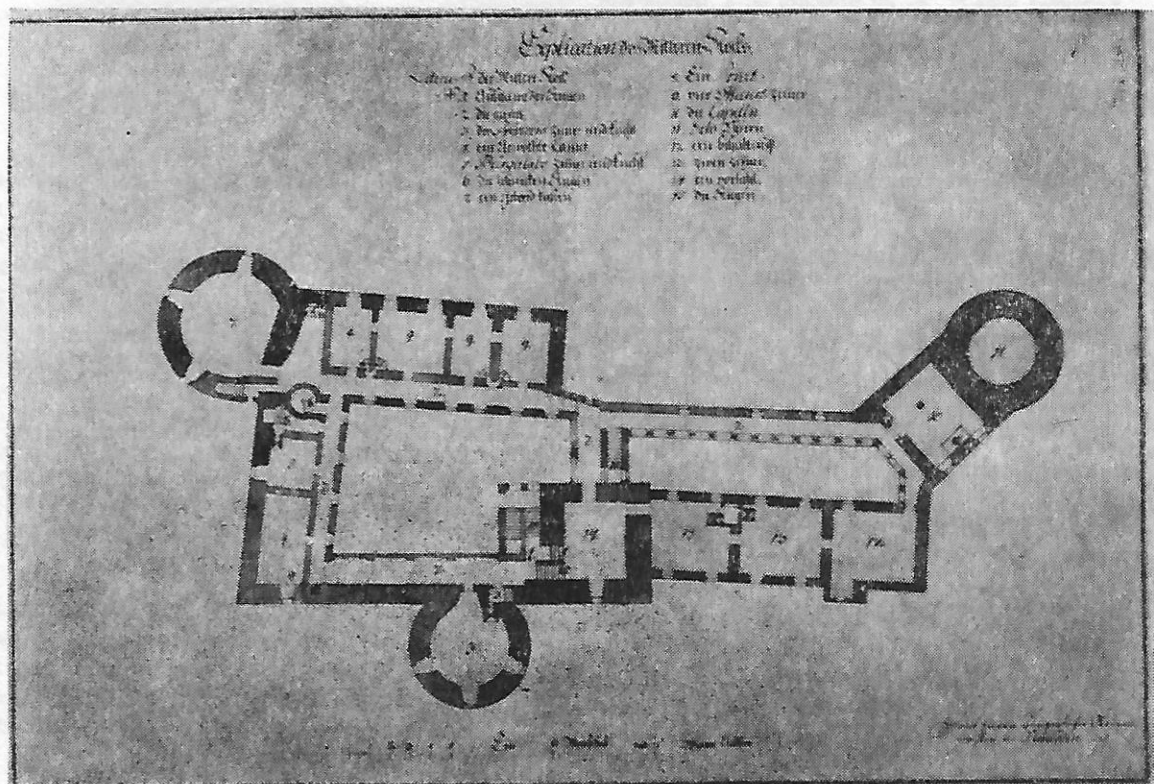
Sl. 1 — Medaljoni na palači Sermage nakon obnove (foto: D. Putar)

prozora prvog kata. Iako je taj friz smatran najvrijednijim dekorativnim ukrasom fasade, zajedno s ostalim likovnim elementima, estetski i povijesno najznačajnijim dijelom ukrašavanja prvog dvorišta, koji svoje ishodište nalazi u utjecajima korvinovske renesanse, nije obnovljen onakav kakav je postojao u izvornom stanju. Prije obnove friz je bio izveden u plitkom reljefu što je pažljivom promatraču bilo vidljivo i s razine dvorišta, posebno pod kosim sunčevim svjetlom, a to nije poštovano prilikom restauriranja. Nakon završenih radova niz rozeta prezentiran je paranjem u žbuci i oslikavanjem sivom bojom. Poznavanje utjecaja koji u vrijeme renesanse djeluje u Varaždinu iz korvinovskog umjetničkog kruga, te postojeće građevinske i likovne paralele ne dozvoljavaju da nekad reljefno oblikovanje ovog friza pripišemo djelovanju vlage u žbuci fasade.¹⁷

U predstojećim fazama obnove Starog grada nastaviti će se s uređenjem drugog dvorišta i zadrijeti u najosjetljivije građevinsko tkivo tvrđave, srednjovjekovnu kulu s najljepšim elementima gotičke profane arhitekture u sjevernoj Hrvatskoj. Stoga treba kritički analizirati do

sada izvedene zahvate i obnovu nastaviti s posebnim oprezom. Sumnjamo da se druga ulazna vrata u tvrđavu koja se nalaze na kraju drugog dvorišta mogu zatvoriti samo kovanom rešetkom, jer su u povijesti sigurno bila zatvorena i drvenim vratima, te podignutim mostom koji je premošćivao uzak jarak koji je opasivao tvrđavu.¹⁸ Ne vjerujemo da je moguće i da je opravdano rušenje stepeništa koje se s dvorišne strane naslanja na gotičku kulu, iako tome u prilog postoje izvjesna mišljenja. Svoju monumentalnost kula dovoljno potvrđuje svojim vidljivim južnim pročeljem. Prislonjeno stubište vidljivo je na već spomenutom planu iz 18. stoljeća, kao i ono srušeno kružno stepenište koje je uništeno za volju nešto komotnijeg kretanja posjetitelja kroz muzej. Nemoguće je opravdati i njegovo eventualno rušenje kada se istovremeno čuva prigradnja uz sjeverni tvrđavski zid koja je u 19. stoljeću izgrađena za potrebe zahoda, te se ponovo izgrađuje erker na istočnom krilu, koji je služio istoj svrsi, nastao jedno stoljeće kasnije.

U ovo vrijeme kada se mjenjanje varaždinskog gradskog tkiva nastavlja tako što se u sa-

Sl. 2. Plan Jakoba Erbera, oko 1774. g. Arhiv obitelji Erdödy, Archivna Sprava, Bratislava (Foto: Archivna Sprava, Bratislava)

mom središtu grada za potrebe robne kuće podiže suvremena zgrada,¹⁹ na prostoru nekadašnjeg dvorišta, koja svojom novom formom i visinom mijenja izgled današnje Kranjčevićeve ulice sužavajući njezin prostor preko granica prihvatljivosti i kada je konačni izgled srušene renesansne uglovnice na samom trgu još posve neizvjestan sa zabrinutošću primamo najgvoštaje o mogućem rušenju ostataka zapad-

nog dijela Vidovskog trga za potrebe proširenja autobusnog kolodvora koji je od svojeg početka izgrađen na krivom i posve promašenom mjestu. Stoga to većom pažnjom pratimo način obnove najznačajnijih povijesnih građevina grada, jer su one još uvijek jedini pravi vidljivi dokaz njegovog identiteta.

Varaždin, prosinac 1986.

BILJEŠKE

1. Palača Sermage, stara varaždinska gimnazija (danas Muzej narodne revolucije), isusovački samostan (danas Fakultet organizacije i informatika), pročelje crkve Uznesenja Marijinog, štukatura na stubištu isusovačkog samostana, toranj crkve svetog Ivana Krstitelja, neki dijelovi Starog grada.
2. Fotografije koje svjedoče o ljepoti nekadašnjeg Vidovskog i Kapucinskog trga čuvaju se u Gradskom muzeju Varaždin.
3. Kuća je srušena bez dozvole Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu. Unutar strukture srušenog zapadnog zida kuće nađeni su kao spolije dijelovi renesansne bifore iz prve polovice 16. stoljeća koji pokazuje utjecaje ugarskih graditelja renesansnog razdoblja.
4. Projekt R. O. CONING, Varaždin.
5. Projekt i izvedba pločobanja dvaju gradskih trgova u Dućanske ulice pokazuju da njegovi autori ne poznaju urbanistički razvoj grada i njegove povijesne odrednice, niti posjeduju osjećaj vrednovanja ambijenta.
6. Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, Općinski komitet za urbanizam, građevinarstvo, stambene i komunalne djelatnosti, Varaždin.
7. Kranjčevićeva ulica br. 8, Draškovićeva ulica br. 4, Kuljevićeva ulica br. 20, Trg Republike br. 3. Izuzetni promašaji te vrste vršeni su šezdesetih godina uređivanjem izloga prodavaonica u gradskom središtu.
8. Restauratorski zavod Hrvatske.
9. Najljepšim prostorom u Starom gradu smatra se renesansna dvorana na drugom katu koju krase bifora, drveni dovratnik i kamin. To su tri izvorna elementa koji su u Starom gradu nastala u vrijeme renesansne pregradnje. Kamin je vanredno vrijedan kamenoklesarski rad. Crveno obojena metalna vrata s velikim slovom »H« iza kojih se nalazi cijev za gašenje požara vodom (što je posve neprimjereno za spašavanje muzejskih predmeta od vatre) nalaze se od kamina udaljena 113 centimetara.
10. Diskusija na savjetovanju »Koloristička obrada pročelja povijesnih zgrada«, Zagreb, travanj 1982. Diskusija na tematskom sastanku Muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske »Revitalizacija objekata — spomenika kulture«, Varaždin, ožujak 1986.
11. Crtež je napravila prof. Mira Ilijanić.
12. Diskusija dr. Ane Deanović na savjetovanju »Koloristička obrada pročelja povijesnih zgrada«, stenografski zapisnik, Zagreb, travanj 1982., izdavač Društvo konzervatora Hrvatske.
13. Prof. Mira Ilijanić, povjesničar umjetnosti i arheolog, direktor Gradskog muzeja Varaždin u miru. Napisala najveći broj stručnih članaka o problemu nastanka i razvoja varaždinske tvrđave, najbolji poznavalac Starog grada. Arhivska građa, planovi i fotografije se nalaze u: Gradski muzej Varaždin, Historijski arhiv Varaždin, Arhiv Hrvatske, Zagreb, Arhivna správa, Bratislava, Generallandesarchiv, Karlsruhe, Kriegsarchiv, Beč Hofkammerarchiv, Beč, Österreichische Nationalbibliothek, Beč, Heeresgeschichtliches — museum, Beč, Državni arhiv Mađarske, Budimpešta.
14. Osim inicijative za prenamjenu prostorija prvog kata istočnog krila Starog grada pri izradi projekata obnove i kod izvođenja radova na palači Sermage i tvrđavi od strane Gradskog muzeja Varaždin surađivala je s Restauratorskim zavodom Hrvatske isključivo prof. Jasna Tomičić, tadašnji direktor muzeja.
15. Planovi varaždinske tvrđave od Jakoba Erbera, oko 1774. godine, akvarelirani crteži tušem, Arhivna správa, arhiv obitelji Erdödy, Bratislava.
16. Planovi Ladislava Mekovca, 1870. godine, akvarelirani crteži tušem, Državni arhiv Mađarske
17. Objašnjenje predstavnika Restauratorskog zavoda Hrvatske dato na tematskom sastanku Muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske »Revitalizacija objekata — spomenika kulture«, Varaždin, ožujak 1986.
18. Jarak se vidi uz južni zid na planu Martina Stiera iz 1657. godine u Generallandesarchiv, Karlsruhe
19. Robna kuća »Varteks«, projektant prof. dr. Milan Begović, nadzor R. O. CONING, Varaždin

Zusammenfassung

Die Art und Weise der Durchführung der Denkmalpflege in der Stadt Varaždin soll man mit etwas Reserve betrachten. Im Laufe der Erneuerung am Palais Sermage und an der alten Burg hat niemand die erreichbaren Archivalien, herausgegebene fachliche Publikationen und Verlautbarungen über frühere Arbeit an diesen Objekten in Betracht gezogen.

Diese Unkenntnis der Dokumentation hat zu einigen falschen und unnötigen Eingriffen geführt. An der Fassade des Palais Sermage sind Medallions. Die Art der Erneuerung der jetzigen Medallions wirkt absolut ungeeignet.

In der alten Burg wurde völlig unnötig die Wendeltreppe die nach der Dokumentation aus der 18. Jahrhundert stammt, abgebrochen. Es ist unglaublich dass man diese alte hölzerne Treppe abgeschafft hat und an ihrer Stelle ein Treppenhaus aus Beton und falschen Marmor gebaut hat. So wurde die Wendeltreppe als weniger wertvolle architektonische Form weggeschafft und mit einer neuen Betonkonstruktion ersetzt.

Die Reihe der Rosetten auf der Mauer des westlichen Hoftraktes die im Original im flachen Relief ausgeführt war, ist jetzt im Mörtel eingerissen und nur im grauer Farbe ausgeführt.

MUZEJSKI VJESNIK

GLASILO MUZEJSKOG DRUŠTVA SJEVEROZAPADNE HRVATSKE

(Bjelovar, Čakovec, Čazma, Grabrovnica, Kalinovac, Koprivnica, Križevci, Kutina, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice i Virje)

UREDNIŠTVO

Ljerka Albus, Darko Sačić, Mirjana Dučakijević, Magdalena Lončarić, Marina Šimek

Odgovorni urednik: Darko Sačić

Prelom: Uredništvo

Naslovna stranica: Darko Sačić

Fotografija — Davor Putar

Muzejski vjesnik izlazi jedanput godišnje. Rukopise ne honoriramo i ne vraćamo. Glasilo solidarno financiraju muzeji sjeverozapadne Hrvatske.

Za sadržaj priloga odgovaraju autori.

Nakladnik:

Gradski muzej Varaždin

Za nakladnika: Darko Sačić

Tisak: »Zrinski« Čakovec

Broj 10 — Ožujak 1987.

God. X

Naklada 800 komada

Naslovna stranica: S izložbe »40. godina arheoloških istraživanja u sjeverozapadnoj Hrvatskoj«

Prijevod: Željko Grabar, Vid Lončarić, Ljerka Perči, Marina Šimek, Vesna Šimunić

GRADSKI MUZEJ VARAŽDIN
ARHEOLOŠKI ODJEL

15644